

Esence, zákony a věda mezi Descartem a Leibnizem

J. Palkoska, ZS 2018

handout 5, 1. 11. 2018

I

„[N]ikdy nebudeme zdůvodnění přírodních věcí odvozovat ze záměru [*à fine*], který si Bůh #nebo příroda# stanovil při jejich vytvoření. Nesmíme totiž být tak zpupní, že bychom si osobovali účast na Jeho úradcích [*consiliorum*]. Nýbrž budeme Jej považovat za účinnou příčinu [*causam efficientem*] všech věcí a uvidíme, co nám přirozené světlo, jež do nás vložil, ukáže jako to, co je třeba z těch Jeho atributů, které nám umožnil v nemalé míře poznat, vyvodit ohledně těch Jeho účinků, které jsou zjevné našim smyslům.“ (Descartes, *Principy I*, 28)

II

„[J]e třeba uvážit příčinu [pohybu], která je dvojí: za prvé, všeobecná a prvotní [*universalem & primariam*], která je obecnou příčinou [*causa generalis*] všech pohybů, jež jsou ve světě; a za další, jednotlivá [*particularem*], která působí, že jednotlivé [*singulae*] části matérie nabývají pohybů, které dříve neměly. Co se týče té obecné [*generalem*], zdá se mi zjevné, že jí není nic jiného než samotný Bůh, který na počátku stvořil matérii zároveň [*simul*] s pohybem i klidem a pouze svým řádným spolupůsobením [*concursum ordinarium*] v ní celé zachovává [*in eâ totâ conservat*] právě tolik pohybu i klidu, kolik do ní tehdy vložil. Neboť jakkoli je onen pohyb v pohybované matérii pouze jejím modem, přesto má určitou a orientovanou [*determinatam*] velikost, o níž snadno chápeme, že může být vždy tataž v celém souhrnu věcí [*in totâ rerum universitate*], ačkoli se mění v jeho jednotlivých částech. ... Chápeme též, že v Bohu je nejen ta dokonalost, že je sám v sobě neměnný, ale též že jedná tak trvalým a neměnným způsobem, jak jen možno [*modo quàm maximè constanti & immutabili operetur*], takže s výjimkou změn, o nichž nás ujišťuje zřejmá zkušenost nebo Boží zjevení a o nichž věříme nebo je vnímáme tak, že se dějí bez jakékoli změny ve Stvořiteli, bychom v Jeho dílech neměli předpokládat žádné jiné, abychom se kvůli nevystavili výtce z Jeho nestálosti [*inconstantia*]. Z toho plyne, že je nadmíru rozumné mít za to, že jestliže Bůh částem matérie udělil různé pohyby, když je prvně stvořil, a celou tuto matérii nyní zachovává [*conservet*] zcela stejným způsobem a #podle téhož plánu [*ratione*], podle něž ji předtím stvořil <#s týmiž zákony, které částem matérie určil při jejich stvoření>, pak v ní též vždy zachovává stejné množství pohybu. ... A z této neměnnosti Boha lze poznat určitá přírodní pravidla či zákony, které jsou druhotnými a jednotlivými příčinami [*causae secundariae & particulares*] různých pohybů, jež pozorujeme v jednotlivých tělesech.“ (Descartes, *Principy II*, 36-37)

III

[A] Stvořené věci samy o sobě nemohou činit vůbec nic; vše činí Bůh za přítomnosti stvořených věcí. /„okasionalismus“/

[B1] Veškerá činnost ve stvořeném světě zahrnuje činnost Boha: Bůh udržuje stvořené věci v bytí a při produkování účinků ve stvořeném světě spolupůsobí se stvořenými věcmi. /„konkurentismus 1“/

[B2] Stvořené věci se udržují v bytí samy, při produkování účinků ve stvořeném světě s nimi nicméně spolupůsobí Bůh. /„konkurentismus 2“/

[C] Bůh stvořené věci pouze udržuje v bytí; vše ostatní činí stvořené věci za přítomnosti Boha. /„konservacionismus“/

[D] Bůh ve stvořeném světě nečiní nic; vše činí stvořené věci za přítomnosti Boha. /„deismus“/

IV

I. Zavazuje se Descartes ve své koncepci materiálního vesmíru k (a) okasionalismu, (b) konkurentismu 1, či konservacionismu?

V

„[K]dyž říkáme o stvořené substanci, že je samostatně, nevyklučujeme tím božské spolupůsobení [concursum], jež substance k onomu samostatnému bytí potřebuje, ale pouze naznačujeme, že jde o takovou věc, jež může být bez jakékoli jiné stvořené věci ....“ (Descartes, *Odpověď Hyperaspistovi*, AT III, 429)

VI

„A z téže neměnnosti Boha lze poznat určitá přírodní pravidla či zákony, které jsou druhotnými a jednotlivými příčinami [*causae secundariae & particulares*] různých pohybů, jež pozorujeme v jednotlivých tělesech. První z nich zní, že každá věc, nakolik je jednoduchá a nerozdělená, zůstává, nakolik je v sobě, vždy v tomtéž stavu a nikdy se <co do svého stavu> nezmění jinak než na základě vnější příčiny. ... Takže ... jestliže je něco v klidu, ... nikdy se to nezačne pohybovat jinak než na základě nějaké příčiny, která to podnítlí. ... Lze z toho také uzavřít, že to, co se pohybuje, se bude stále pohybovat, nakolik je to v sobě.“ (Descartes, *Principy II*, 37)

VII

„Druhý přírodní zákon zní takto: Každá část matérie nahlížená sama o sobě vždy směřuje k tomu, aby pokračovala v pohybu nikoli po nějaké křivce, nýbrž pouze přímo. ... Toto pravidlo má stejnou příčinu jako pravidlo předešlé, totiž neměnnost a jednoduchost činnosti, jíž Bůh uchovává pohyb v matérii. Vždy totiž zachovává precizně pouze ten pohyb, jaký je v tom časovém okamžiku, v němž je pohyb zachováván, aniž by jakkoli zohledňoval, jaký snad daný pohyb byl byt' o málo dříve.“ (Descartes, *Principy II*, 39)

VIII

„Třetí přírodní zákon zní takto: Narazí-li pohybující se těleso do jiného, pak má-li menší sílu k pokračování po rovné dráze, než má druhé k tomu, aby takovému pokračování bránila, odrazí se první těleso tak, že si podrží svůj pohyb a změní se pouze směr pohybu; má-li však větší sílu, pak bude druhé těleso unášet s sebou a ztratí právě tolik pohybu, kolik mu předá. ... Tento třetí zákon obsahuje všechny jednotlivé příčiny [causae particulares] změn, ke kterým dochází v tělesech ....“ (Descartes, *Principy II*, 40)

„Druhá polovina [mého třetího přírodního zákona] se dokazuje z neměnnosti Boha, který nyní nepřetržitě uchovává [*conservantis*] svět toutéž činností, jíž jej kdysi stvořil [*creavit*]. Jelikož je totiž vše vyplněno tělesy a pohyb každého tělesa nicméně směřuje po rovné dráze [*tendat in lineam rectam*], je zjevné, že na počátku, kdy stvořil svět, Bůh nejenže různé části světa různým způsobem pohnul, nýbrž zároveň také způsobil, aby jedny do druhých narazily a přenesly do nich své pohyby, takže nyní, když svět uchovává toutéž činností a s těmiž zákony, s nimiž jej stvořil, uchovává pohyb nikoli jako něco, co je stále napevno [*semper infixum*] v týchž částech matérie, nýbrž jako to, co se mezi částmi matérie přenáší podle toho, jak se střetávají. A tak je samotná nepřetržitá změna v tvorech argumentem pro neměnnost Boha.“ (Descartes, *Principy II*, 42)